

**Jovana Zafirović, *Doba nesigurnosti:
Nesigurnost posla u savremenom društvu,*
Beograd: Institut društvenih nauka, 2025, 116 str.**

Nakon ekonomske krize koja je zahvatila razvijeni svet sedamdesetih godina prošlog veka, došlo je do kraja tzv. „zlatnog doba“ posleratnog kapitalizma u kojem je porast životnog standarda, uz sigurne poslove i socijalnu zaštitu, zahvatao i radničku klasu. Neoliberalna transformacija, preporučivana kao univerzalni lek za ekonomske probleme, dovela je, između ostalog, do širenja nesigurnosti u posao – nesigurnost kako u stabilnost postojećeg zaposlenja tako i u mogućnost nalaženja drugog/novog posla. Na osnovu temeljnog pregleda literature to nam pokazuje monografija Jovane Zafirović. Autorka postavlja pitanje kakva je situacija sa nesigurnošću u posao više od pola veka nakon te transformacije (podsetimo se, to „zlatno doba“ posleratnog kapitalizma je trajalo svega dvadesetak godina). Da bi osvetlila taj problem, autorka analizira obimne komparativne podatke koji se odnose na objektivnu i subjektivnu nesigurnost posla u evropskim zemljama i sprovodi dvostruku komparativnu analizu. Sa jedne strane, poredi se nesigurnost posla pre i posle skorašnje ekonomske krize 2008. godine. Logičan izbor istraživačkog problema – nesigurnost posla je postala društveni (i istraživački) problem nakon jedne

od globalnih ekonomskih kriza, tako da je potrebno istražiti uticaj savremenih kriza. Sa druge strane, komparacija se odnosi na pojedinačne evropske zemlje, uključujući i istraživanje uloge makrosocijalnih varijabli kao što su varijeteti kapitalizma i tipovi „države blagostanja“.

Monografija je strukturirana u jedanaest poglavlja, uključujući predgovor i spisak literature, što sve zauzima nešto preko 116 stranica. Napominjemo da je ova monografija bazirana na doktorskoj disertaciji koju je autorka odbranila u februaru 2025. godine na Filozofskom fakultetu u Beogradu, ali se ovde radi o značajno izmenjenoj verziji koja izostavlja deo materijala iz disertacije, a sadrži dodatni materijal i drugi fokus analize.

Nakon Predgovora, u poglavlju naslovljenom „Svet rada na prekretnici“, dr Zafirović iznosi pregled teorijskih pristupa i istraživačkih rezultata koji se odnose na nesigurnost posla. Posebna pažnja je posvećena objašnjenju važnosti istraživanja problema nesigurnosti posla. Iznosi se niz rezultata koji govore o različitim negativnim efektima nesigurnosti posla na one koji su tome izloženi. Na taj način se živo prikazuje kako ispitivani problem nije „skolastičko“ pitanje, nego se radi o važnom problemu koji se tiče ljudi u savremenom svetu. Dakle, imamo

---

1 btodosijevic@idn.org.rs; ORCID: 0000-0002-6116-993X

primer društveno relevantnog sociološkog istraživanja. Ovo poglavlje, naravno, uključuje i pregled odgovarajuće literature.

Naredno poglavlje, kako sam naslov sugeriše, odgovara na pitanje „Šta je nesigurnost posla?“. Ovde je pregled istraživačkih pristupa i nalaza fokusiran na problem nesigurnosti posla. Posebna pažnja je posvećena pitanju razlike između tzv. objektivne nesigurnosti posla i subjektivne nesigurnosti posla. Obrazlažu se razlozi za potrebu njihovog razlikovanja, a posebno zbog čega te dve vrste nesigurnosti mogu da budu manje ili više povezane. Prema rezultatima autorkine analize upotrebe ovih pojmova u sociološkoj literaturi, objektivna nesigurnost posla se definiše kao „stepen verovatnoće da će osoba izgubiti svoj trenutni posao“ (str. 20). Subjektivna nesigurnost posla („percepcija verovatnoće gubitka posla“, str. 20) ima dve dimenzije: afektivnu (zabrinutost) i kognitivnu (percepcija verovatnoće). Zaključak poglavlja je da je važno da se obrati pažnja na obe forme nesigurnosti posla ako se želi steći potpunija slika o nesigurnosti posla. Drugi aspekt zaključka se odnosi na to kako definisati nesigurnost posla u empirijskim istraživanjima da bi se osigurala teorijska relevantnost.

Četvrto poglavlje („Kako je rad postao nesiguran?“) se takođe odnosi na koncept nesigurnosti posla, ali je ovde fokus dodatno sužen na vremensku dimenziju. Sa jedne strane, sumira se literatura koja se tiče problematizacije nesigurnosti posla u sociološkoj literaturi i kako je ista povezana sa promenama u društvenoj i ekonomskoj sferi. Posebno interesantan segment je prikaz različitih empirijskih podataka koji se tiču nesigurnosti posla u

evropskim zemljama tokom poslednje dve decenije. Ovde se, na primer, može jasno videti kako je rad na nepuno radno vreme u porastu u većini evropskih zemalja u periodu između 2005. i 2015. godine ili kako je prelomni efekat na nezaposlenost u Evropi imala ekonomska kriza 2008. godine (grafikon na str. 25).

Za sociologe rada i one koje zanimaju problemi socioekonomske nejednakosti, prekarijata, nezaposlenosti, poglavlje naslovljeno „Novo doba nesigurnosti?“ je od posebne vrednosti. Ovde se istraživački problem, pitanje nesigurnosti posla u komparativnoj perspektivi, postavlja u širi kontekst savremenih teorija kapitalizma. Tu su zastupljeni autori od tzv. apostola novog kapitalizma (Bek, Bauman, Senet, Kastels), preko teoretičara prekarijata (posebni odeljci su posvećeni Stendingovom i Kalabergovim pristupima, pa do Duganovih i Čunarinih shvatanja nesigurnosti posla. Rezimiranje tako obimne literature je ozbiljan izazov, ali je to autorki pošlo za rukom na impresivan i koncizan način. Zaključak tog pregleda direktno ukazuje na važnost komparativnog pristupa problemu, jer „nesigurnost na tržištu rada nije univerzalan fenomen, već (...) se pojavljuje i razvija na specifičan način u različitim kontekstima“ (str. 47).

Implikacija iz prethodnog poglavlja o značaju kontekstualnog uticaj na pojavu različitih trendova u pogledu fenomena nesigurnosti posla je u fokusu narednog poglavlja, naslovljenog „Varijetei kapitalizma, država blagostanja i nesigurnost posla“. Drugim rečima, ovde se razmatra sociološka literatura koja se odnosi na specifične institucionalne aranžmane koji su teoretizirani kao relevantni za pitanje ne-

zaposlenosti i nesigurnosti posla. Relevantna literatura je i ovde analizirana sa već viđenom temeljnošću i obuhvatnošću. Literatura o „varijetetima kapitalizma“, pokazalo se, je prilično kompleksna i nekonzistentna u svojim implikacijama, tako da nije jednostavno izvući koherentne hipoteze koje bi se zatim empirijski testirale. Literatura o tipovima režima blagostanja sigurno nije manje kompleksna i manje obeležena kontradiktornim argumentima, ali ono što je sasvim jasno jeste da su rezultati kakve donosi ova monografija vrlo dobrodošli u oblasti relacija između institucionalnih faktora i nesigurnosti posla.

Naredno poglavlje („Nesigurnost posla u evropskom kontekstu“) se manje bavi teorijskim konceptima, a više je usmereno na pregled „prethodnih značajnih komparativnih istraživanja objektivne i/ili subjektivne nesigurnosti posla u Evropi.“ (str. 59). Istraživanja na tu temu nisu retka, ali se zaključuje da postoji „relativno mali broj komparativnih istraživanja koja se bave dugoročnim praćenjem promena objektivne i subjektivne nesigurnosti posla“ (str. 64). To jasno ukazuje da je autorka preduzela istraživački poduhvat za kakvim postoji očigledna potreba u savremenoj literaturi.

Nakon nekoliko poglavlja koji se odnose na pregled teorija i rezultata prethodnih istraživanja, dolazimo do poglavlja koje prikazuje metodološki pristup za koji se autorka opredelila u ovom istraživanju. Između ostalog tu je predstavljen i obrazložen fokus na zemlje Evropske unije, kao i izbori komparativnih podataka. Anketni podaci su korišteni iz projekata International Social Survey Programme (ISSP), European Social Survey (ESS) i

Working Conditions Survey (EWCS). Izvori podataka na makro (agregatnom) nivou su OECD, Eurostat i Međunarodna organizacija rada. Značajan deo poglavlja je posvećen prikazu operacionalnih definicija ključnih varijabli, kako na individualnom tako i na makro nivou. Predstavljeni su i osnovni analitički postupci — modelovanje krivama latentnog rasta i neparametrijski testovi ranga.

Naredno poglavlje predstavlja plod rada prikazanog u prethodnim poglavljima, a to su rezultati empirijske analize komparativnih podataka. Tu, na primer, mogu da se vide trendovi objektivne nesigurnosti posla, te kognitivne i afektivne nesigurnosti posla. Rezultate nije jednostavno sumirati – trebalo bi preneti celo poglavlje. Ispostavilo se da objektivna i subjektivna nesigurnost posla pokazuju paralelnu dinamiku, dakle subjektivna nesigurnost ima objektivnu osnovu. Takođe, pokazalo se da je ekonomska kriza 2008. imala značajan efekat na nesigurnost posla – značajno podižući nivo nesigurnosti u EU. Posebno su upečatljivi rezultati analize uticaja makro varijabli. Ispostavilo se, na primer, da je kognitivna (subjektivna) nesigurnost posla najizraženija u postsocijalističkom kontekstu, a najniža u socijaldemokratskom i tržišnom kapitalizmu. Efekat režima blagostanja je takođe značajan u pogledu svih analiziranih varijabli. Na primer, pokazalo se da je afektivna nesigurnost najizraženija u istočnoevropskom i južnom tipu režima blagostanja, a najniža u skandinavskom i anglosaksonskom tipu, dok je na međunivou u konzervativnom tipu. Generalno, efekti makro varijabli nisu naročito sinhronizovani u pogledu različitih indikatora nesigurnosti posla,

što je po sebi zanimljiv zaključak, ali sprečava jednostavno rezimiranje rezultata.

Zaključci sprovedenih analiza su prikazani u posljednjem poglavlju. Sumiranje prikazanih rezultata je svakako bio značajan izazov, zbog kompleksnih rezultata i obimnih statističkih analiza koje su sprovedene, koristeći podatke iz različitih izvora i varijable koje nisu mogle biti sasvim ujednačene. Čitaoci će svakako biti zahvalni autorki na trudu uloženom u rezimiranje rezultata i njihov prikaz na koncizan i prijemčiv način.

Ova recenzija monografije Jovane Zafirović „Doba nesigurnosti: Nesigurnost posla u savremenom društvu“ može da zaključi da se radi o originalnom naučnom radu koji predstavlja značajan i inovativan doprinos sociološkoj literaturi, posebno onoj koja se bavi problemima nejednakosti, rada, nezaposlenosti, nesigurnosti posla i sličnim pitanjima u kontekstu savremenih kapitalističkih društava. Ukratko, ova monografija nam otkriva nekoliko stvari: da li je i kako je ekonomska kriza 2008. godine uticala na subjektivnu i objektivnu nesigurnost posla, da li postoje i kakve su razlike između pojedinačnih zemalja u pogledu promena u nivoima indikatora nesigurnosti posla i konačno, kakav je efekat institucionalnih aranžmana

(varijeteta kapitalizma i tipova režima blagostanja) na subjektivnu i objektivnu nesigurnost posla. Tokom sprovođenja odgovarajućih analiza, autorka je demonstrirala metodološku kompetentnost i sofisticiranost, vrlo dobro razumevanje komparativne analize empirijskih podataka, suvereno vladanjem kompleksnim metodama statističkih analiza i, konačno, a možda i najvažnije, sposobnost da poveže apstraktne teorijske probleme sa njihovim implikacijama u pogledu empirijskih relacija između varijabli na različitim nivoima i da na kraju rezultate poveže nazad sa početnim teorijskim problemima. Na kraju, možemo istaći još jednu važnu karakteristiku ovog rada, a to je jasan, čitljiv stil pisanja, čak i kada se radi o tehničkim detaljima analize i obrade podataka.

Doba nesigurnosti: Nesigurnost posla u savremenom društvu predstavlja značajan, originalan i inovativan doprinos sociološkoj literaturi i verujemo da će privući pažnju kako domaće, tako i međunarodne akademske javnosti. Naravno, monografija može biti korisno štivo i za neakademske publiku, jer je pisana pristupačnim stilom, te je preporučujemo i širem auditorijumu zainteresovanim za pitanja nejednakosti u savremenim društvima.